

Szökés, szöktetés

Tarján Tamás Orhan Pamuk két regényéről

Vajon posztmodern író lesz a XXIV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége? Vagy a dél-amerikai gyökerű mágikus realizmus képviselője látogat hozzánk a 2006-os irodalmi Nobel-díj kitüntetettje, a hatvanöt éves Orhan Pamuk személyében? Mindkét állítás tartalmaz igazságot. A széltében-hosszában olvasható értékelés szerint Pamuk írásművészetéhez Franz Kafka, Italo Calvino, Gabriel García Márquez, Umberto Eco szépírói törekvései esnek legközelebb. Persze e négyesből csupán egy kötődött a mágikus realizmushoz, egy szerzett érdemeket a posztmodern terén, a másik kettő eltérő irányokba terelgethette a manapság legnevesebb török író törekvéseit. Miért vélte Eco, hogy „Pamuk örülsége maga a zsenialitás”? Nem jöttem nyitjára. Eco *bon-mot*-ja az alább ismertető művek borítóján ott ékeskedik. Valószínű azonban, hogy e regények olvasója sem a posztmodern, sem a mágikus realista, sem az örült jelzöt nemigen mérlegeli, amikor az író termésének

két friss (a jelen évtizedben keletkezett) darabjával találkozik.

Zsenialitás? Arra viszont – a nagy írói formátumra – az is ráérez, aki eddig nem volt híve Pamuknak, vagy nem ismerte munkáit.

A szerző magyarul napvilágot látott könyveinek majdnem felét más-más fordító ültette át nyelvünkre. 2007 óta folyamatosan Tasnádi Editnek köszönhetjük a szuggesztív „magyar hangot”, amely a törökül alig tudó érdeklődő benyomása szerint is szinkronban lehet az eredetivel. A felfűtött tárgyilagosság, a részletekbe menő – ugyanakkor sok részletet elhagyó, rejtő, késleltető, utalásosan megszólaltató, újramondó – epikai építkezés uralja *A piros hajú nő* és a *Furcsaság a fejében* lapjait. Utóbbi komótos-régies alcíme rezüméként szolgál: *Mevlut Karataş bozaárus élete, kalandjai és képzelődései, barátainak története, valamint az isztambuli élet 1969–2012 között, ahogy azt sokan mások látták*. A másik regény cselekményideje nagyjából, noha nem egybevágoan maga is az iménti két határdátum közé

fogható. Az újabb török történelem fél évszázada, sőt ennél hosszabb fonala a háttérben gombolyodik: a tárgyi közegből, a vallási és világi hagyományok továbbéléséből és válságából, a futólag említett különféle konfliktusok sorozatából bontakozik ki.

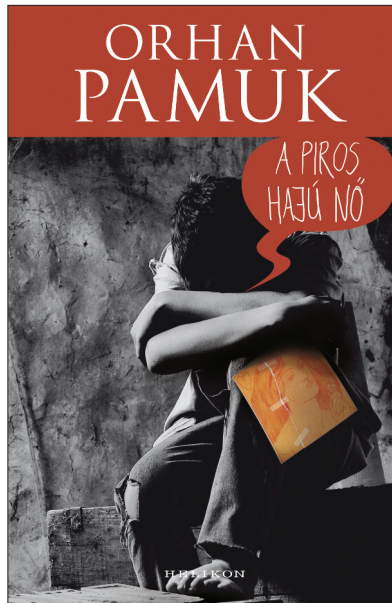
Pamuk, akit támadtak a kurdokkal való szimpatizálásáért, az örmény holokausztról tett nyilatkozataért, észak-amerikai iskolázottságának a török, illetve iszlám tradíciótól eltérő elemeiért, nyílt társadalomkritikát általában nem gyakorol. Lényeges eseményekre (katonai puccsokra, politikai perekre, súlyos összecsapásokra, konzervativizmus és modernitás megütközéseire, korrupciók garmadája, vagy akár természeti katasztrófákra) csak utal mint az egyéni sorsot magába forrasztó közösségi történésekre. Hűvös mondatainak mögöttes tartalma mégsem téveszt célt. A katonai szolgálata alatt többször, durván megalázott Mevlut például levelezőkönyvek sablonjai alapján úgy fogalmazgatja fejében szerelmi vallomásait, „akár a

toll és papír nélkül börtönbe zárt politikai foglyok a költeményeiket”. „A véget nem érő futások” közben tervezi életét, házasságát, családészményét. S ki kapja a leveleket? A menyasszonyjelöltek közül ki lesz a jámbor, halogató főhős asszonya? Samiha? Rayiha? Avagy...? Ezt beszéli el a mű.

A boza kölesből készített, enyhén alkoholos sűrű ital. A gecekundu hitvány anyagokból átmeneti hajléknak szánt, általában mégis tartósabban szolgáló épület. A török mindennapok élménytelen, felkavaró megismerése során ilyen, legtöbbünknek új kifejezésekre lehetünk. A sorsrajzok mellett mestermű a város, Isztambul szélesebb változásának, növekedésének leírása. A metropolisz mintha maga teremné, szülné, emelné és pusztítaná sokasodó (főleg vidékről, faluról beáramló), egymással szövetésben vagy perben levő gyermekeit. Öregeket és fiatalokat, nőket és férfiakat, rakiivókat és antialkoholistákat, bűnösöket és ártatlanokat, „fasisztákat” és „liberálisokat”.

*

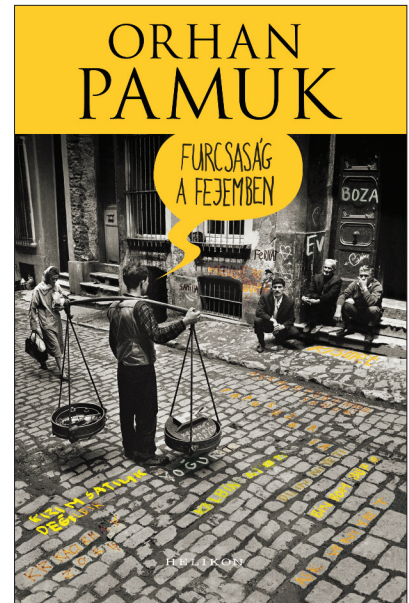
A *Furcsaság a fejemben* egy szerény kisemberi vágyálom töredékes (bár kétszeri) beteljesülésének, örökösen érzett hiányainak, fájdalmainak krónikája; *A piros hajú nő* egy kamaszkortól induló karrier tragikus története, bizonyos tetőpontig (a regény külső, motivikus mozgatója az Oidipusz-mítosz, valamint Szuhráb és Rusztem története: „Az egyikben a fiú lesz apagyilkos, a másikban az apa fiúgyilkos”. A gyilkosság mindig centrális témája Pamuknak). Fogas kérdés, írástechnikai probléma, *A piros hajú nő* írónak készülő, ám vállalkozóvá lett, egyes szám első személyű mesélője mikor, miként mondhatja el életét

Orhan Pamuk
A piros hajú nő
Fordította: Tasnádi Edit
Helikon Kiadó, 2016, 218 oldal, 3499 Ft

diákéveitől pályája zenitjéig? E dilemmára a *Harmadik rész* küszöbén ébredünk rá. A *Furcsaság...* enyhe furcsasága, hogy a mesélést (mintha a szereplők felváltva diskurálnának az olvasók karával) alkalmanként piktogram (Mevlut szólamának bozaárust ábrázoló jele), máskor a szót magához ragadó szereplő nevének előre bocsátása segíti (kissé úgy, mint a drámai művek esetében).

Ha marad is kérdőjel, nem az egyik szöveg tömbösödése (majd korántsem toldalékszerű epilógusa), a másik szándékolt töredezettsége kér figyelmet. Sokkal inkább szökés és szöktetés szituációi. Ezek az életpillanatok nem teszik lehetővé, hogy az érintett(ek) döntésük, akaratuk, erkölcsük teljes birtokában cselekedjen(ek). A szökés- és szöktetés-drámákat (a tetthelyvetkes elhagyását; a sorsdöntő tettek következményeit) Pamuk oly komplexen festi, hogy abban nemegyszer a fonák humor is megfér. (*A Furcsaság...* kronológián kívül családfával is értelmezi a történetet. Kár, hogy ez két

Orhan Pamuk
Furcsaság a fejemben
Fordította: Tasnádi Edit
Helikon Kiadó, 2016, 533 oldal, 3999 Ft

helyen hibás. De a nemzetségtábla maga is regény. A dacosan külön vezetéknevet választó testvérek, Hasan Aktaş és Mustafa Karataş ezen az oldalpáron, dátumok, nevek és egy-egy mondat társaságában majdnem annyit mutatnak viszonyukból, mint a főszöveg.)

Pamuk régebbi könyvei egy-egy motívumát, helyszínét is sokszor visszajátszatja. Kiviláglik, hogy nagy változatosságában is összefont, asszociatív, céltudatos oeuvre-rel van dolgunk. Szökés, szöktetés, világváros, apa-fiú konfliktus, menekülés, honfoglalás, vagyon, életmentés, gyilkosság, titkok... Múltból és jelenből, tényekből és sejtelmékből, (tév)hitek-ből és érzelmékből szőtt, kavargó, sokszor talányos valóság.

Apai (örmény) nagyapám a mindkét regény említette isztambuli városrészben, Kartalban (az egykori Konstantinápolyban) élt, míg másik hazát nem keresett. Még a születésem előtt elhunyt. Így legalább abban biztos vagyok, hogy nem én öltem meg őt.